

СТИХОВЕ НА БЪЛГАРИ НА ГРЪЦКИ ЕЗИК ОТ ПЪРВАТА ЧЕТВЪРТ НА XIX В.

Афродита Алексиева

В първите десетилетия на XIX в., когато нашите възрожденци правят плахи опити да пишат стихове на роден език, учейки се от поезията на другите народи — гърци, сърби и руси, във Влашко живеят българи, които творят стихове на гръцки език. За това говори един ръкопис, съхраняван в архива на Румънската академична библиотека (фонд «Гръцки ръкописи»). В една малка тетрадка от 16 листа с размери 20 × 14 см са записани с четлив скоропис пет стихотворения, три от които са дело на българи:

1. Поема от 160 тристишни строфи (л. 2а—13а) със заглавие: «Стихотворение на славянски потомък от България, [написано] в петата година от надигането на гръцкия народ! За четири-вековното жалко шествие на човешкото роптаене!»

Указанието, дадено в заглавието за времето на съставяне на поемата, свидетелства, че тя е била написана в 1825 г. (т. е. в петата година от обявяването на гръцкото въстание в 1821 г.). Към тази дата насочва и краят на творбата — там е отправен възглас към руския император Николай (който в 1825 г. е вече на власт).

2. Четиристишие от 1812 г. (л. 14б) от Константин Ляскоглу от Пловдив. То е прослава на първата година от управлението на влашкия владетел Караджа:

Сега Караджа е владетел на Дакия,
за дакийския владетел Караджа пея,
мирът при Караджа [е] нова радост и спокойствие,
прелестна е годината на неговото управление.

Стихът е своеобразен (в никакъв случай не може да се нарече акростих) — сборът от аритметичните стойности на буквите във всеки стих дава годината, в която е написано стихотворението — 1812 г. Римуван е първият с четвъртия стих. Съществува вътрешна рима и в самия трети стих. Всички стихове са с различен брой на сричките — първият и вторият — 13, третият — 17, четвъртият — 12. Поетът е пренебрегнал съразмерността на стиховете по отношение на броя на сричките, изглежда, за да получи еднакъв аритметичен сбор на стойностите на буквите в тях.

3. Тристишие от 1818 г. (л. 15а) на «славянски потомък от България» (вероятно това е лице, различно от автора на голямата поема). То е посветено на същия владетел Караджа, но се отнася за годината на неговото сваляне от власт, т. е. за годината на неговото бягство (както се споменава и в заглавието на стихотворението). От първия стих става ясно, че поетът е взел под внимание четиристишието на Константин Ляскоглу. Той използва дори същия епитет, за да охарактеризира началния период от управлението на Караджа:

Споменатата година беше наистина прелестна,
но Караджа беше недостоеен за всякаква похвала.
О! Настоящата година с искреност говори за тези неща.

В това тристишие няма никаква рима. Целта на поета пак е била да получи от аритметичния сбор на буквите във всеки стих годината, в която е написал творбата си. Първият стих се състои от 16 срички, а вторият и третият — от 17.

Няма да спираме вниманието си на първото стихотворение от ръкописа (от 1822 г.), тъй като неговият автор е грък. След голямата поема следва стихотворението «Химн» от пет шестистишни строфи, без да са означени годината на съставянето му и авторът. В случая има две възможности: или преписвачът на стиховете не е знаел на кого принадлежи това стихотворение и откога произхожда, или пък, преписвайки го непосредствено след поемата, е сметнал за излишно да повтаря същите данни. Темата на стихотворението показва, че то се отнася за един по-късен период, различен от този, който изобразява авторът на поемата. Химнът е прослава на влашкия владетел, който под покровителството на богиня Темида води своя народ към благополучие. Като имаме пред вид езика на химна и поетическото майсторство на неговия създател, не изключваме възможността той да е дело на същия «славянски потомък от България», но това ще покаже едно бъдещо, по-обстойно изследване. Във всеки случай това е един прекрасен химн-възхвала на справедливостта. Правят впечатление следните външни белези: всеки стих се състои от 10 срички, с цезура след петата сричка (само 3-ти и 6-ти стих са 9-срични). Постигната е тройна рима: първият с втория, четвъртият с петия и третият с шестия стих. В римите има голямо разнообразие.

Не ни е известно дали в румънската научна литература е отделено място на съдържащите се в споменатия ръкопис стихове на българи. Дори и да съществува някакво изследване върху тези ранни поетични творби, ние искаме да ги направим достойни на българския читател, защото са дело на поетичния талант на българина от един период, когато у нас току-що започват да се появяват образци на новобългарската поезия.

Голям интерес представлява за нас със своята поетична стойност поемата от 1825 г. При разглеждането ѝ възниква въпросът: кой е този «славянски потомък от България», който е успял да изобрази с много подробности и с голяма правдивост робския живот във Влашко? Може би е някой от възпитаниците на гръцкото училище в Букурещ, където поетиката е била важен учебен предмет, образците на старогръцката поезия са се изучавали основно и са се отделяли специални часове за упражнение в писане на стихове? Не е изключено този поет да е Г. Т. Пешаков, който е живял по това време в Румъния и е бил тясно свързан с влашкото правосъдие. До този извод води самото съдържание на поемата, в която изобилствуват картини и подробности от правния живот във Влашко през първите десетилетия на XIX в. Тях би могло да види само наблюдателното око на човек, който е основно запознат с влашкото законодателство. Но и това е въпрос на бъдещо системно изследване.

Поемата пресъздава моменти от робската участ на Влашко през първата четвърт на XIX в. На фона на робския живот оживяват картини и образи, които илюстрират и правните отношения през този период. Цялата поема е проникната от просветителски и революционни идеи, които се разпространяват по това време под влияние на просветителството, Френската революция и гръцкото въстание. Чрез загатване на историческата обстановка на Балканите и специално на политиката на западните сили, от една страна, и на Русия, от друга, поетът достига до интересни идеи за премахване на робското положение във Влашко.

Много образно е представена само в едно тристишие картината на робството — «векове потопяват приятната свобода, страдания ни измъчват, вериги ни потискат със страшна суровост». Към нея поетът се връща неведнъж и всеки път я допълва с нови образи, за да задълбочи представата за жестокостите на поробителя, чиято сила непрекъснато отслабва, но успоредно с това расте и стремежът му «да поддържа нещастията и да потъпка правата» на поробените. Робската участ кара поета да издигне своя вик: «Докога тирания, докога тежко робство?» (Възглас, който се изтръгва и из гърдите на Бозвели.)

Авторът на поемата е доловил отношението на великите сили към съдбата на Влашко — безразличието им към жестокостите на варварина тиранин премахва страха му от тяхната мощ и го кара да действа, както собствените му интереси повеляват. Упрекът на поета към поведението на европейските държави е определен и ясен — те не трябва чрез думи да отслабят неговата сила, не трябва да го оставят «да се сгромоляса от само себе си», а трябва да воюват

с него. Към инертността на европейските държави в началото по-късно се прибавя и несъгласуваността в техните действия, продиктувани от интересите на всяка от тях на Балканите. Това поробителят долавя със своя проникателен поглед. Поетът загатва, че тази е една от причините за неговите колебливи действия спрямо безправната «рая».

В поемата са въведени гръцки богове като покровители на поробения народ във Влашко. На много места към тях е отправена молбата му за подкрепа. Ненапрасно той се обръща към всемогъщия Зевс (баща на богинята на мъдростта). Само той като бог на съгласието може «да вдъхне в душите на поробените стремеж към единодушие и съгласие». Това е единственото условие да се освободят от «мрака» и да не бъдат «лгани и мамени от един злосторник». Тук съвсем определено са прокарани просветителските идеи на епохата — мракът е причина за робския живот. Само съгласието между поробените ще им помогне «да се устремят енергично против поробителя, за да се премахне тиранията и безкрайната жестокост, която грабителски господствува». Представяйки потисника образно като змия (образ, който се среща в гръцката поезия, посветена на въстанието, и в поезията на Чинтулов по-късно), поетът сочи необходимостта да бъде смазана преди всичко главата ѝ, т. е. да бъде премахната властта, която поддържа робството. Той е привърженик на решителни действия, защото, ако се започне с «опашката на змията», тя ще се опомни и с още по-голяма упоритост и страст ще «захапне» поробените. Затова в поемата се подчертава, че не е необходимо «да се дава възможност на един страшен звяр да размножи потомството си и да спечели време». Авторът на поемата е категоричен — «без да се губи време» («както насърчава здравият разум»), да бъде премахнат онзи, «който унищожава правата на хората». За да подсили мисълта, че е настъпил моментът да се унищожи врагът, той разширява робската картина с нови елементи — от живота на хората са изчезнали «любовта, приятелството, добродетелта и честността». На тяхно място «по необходимост господствува лъжата, а безправие то опустошава всичко и има предимство навсякъде». Поетът прокарва и мисълта, че е невъзможно да бъдат премахнати всички тези злини, ако не бъде унищожен потисникът, т. е. «ако не бъде погубен змеят и не се успокоят духовете на законно мислещите хора».

Българският поет не пропуска да разкрие и образа на местните причинители на неpravдите във Влашко. Той преценява, че след премахване на чуждия поробител народът ще трябва да накаже и тях. Това са преди всичко съдиите, които «сдят в безправие и сляпо подкупничество, потъпкват закони, права и принципи, предпочитат измамниците, оправдават рушителите (на законите), за да богатейт».

Макар и само в едно тристишие, «славянският потомък от България» напомня за участието на своята поробена родина и на другите балкански страни — Сърбия и Гърция.

От 31-ва строфа почти до края на поемата се редуват безброй картини, които в съгласна форма представят действията на всички народни потисници, покровителствувани от бога Арес. С изключителна правдивост са предадени правните отношения във Влашко през този период, когато съдиите действуват като «сарданапаловци», а «съдилищата приличат на касапници, където посичат правосъдието и го принасят в жертва на златото». В заключение на живо представените моменти от влашкото съдопроизводство, в което цари подкупничество и рушетиство, неизвестният поет го охарактеризира като истинско безправие. Той споменава за влашкия владетел Караджа, който прави опит да създаде правен кодекс, но в същото време разкрива двусмисления характер на прокараните от него закони. Ако Караджа се е стремил наистина да подобри положението на народа, би трябвало да въведе според него такова законодателство, което предвижда по-големи, по-строги и по-сурови наказания за съдиите, «както изисква богиня Атина». Загрижеността на поета към съдбата на онеправданите и омразата му към виновниците се чувствава в конкретните му предложения за наказването им. Той е убеден, че ако съдиите взимат своите решения «както повелява правото (моралът)», злините и «злите хора» биха изчезнали. Заменяйки правото с морала, поетът се докосва до идеята за отъждествяване на правните и нравствените норми, които трябва да ръководят постъпките на хората.

В последната част на поемата е прокарана идеята за ролята на руския император и Русия в съдбата на балканските народи, конкретно на Влашко. Поемата се явява предвестник на събитията, които стават в следващите години с обявяването на Руско-турската война, която

дава известни права на Влашко и Молдавия. Това личи не само от завършека ѝ. То се долавя и от други места, където в образа на Зевс е представен руският император, когото поетът призовава «да грабне мълниите си от небесните висини и с множеството на своя смел и дързък народ да се устреми към неприятеля». В негово лице той вижда истински избавител от робството, затова много решително го подканя: «разбий главата му» и «ни освободи от страданиято».

За да покаже безкрайната ненавист на потиснатите към поробителя, българският поет използва подходящи епитети, с които недвусмислено подчертава необходимостта да се освободят от «този враг на справедливостта», «син на безумието», «баща на позора». Той намира най-уместните сравнения за един вековен тиранин — «змей, дракон, смъртен жребий, смъртоносен сатана». Него трябва да унищожи Русия и нейният император като «всеобщ покровител» и «благосклонен баща», за «да въведе в света справедливост».

След многобройните молби и призови, отправени към покровителя Зевс (т. е. към император Николай), съвсем естествено идва и краят на поемата:

Да живее, да живее всемогщият, всемогъщ Зевс,
добрият император,
руският самодържец, цар Николай!

Поемата прави впечатление не само с образите и идеите. Интересен е фактът, че един българин пише на чудесен гръцки език, характерен за началото на XIX в. При това той използва изрази от разговорната реч. Тях съчетава с елементи от гръцката лексика. Митологическите образи в поемата му позволяват да си служи и със старогръцки епитети, които тук не звучат изкуствено, а, напротив, придават на езика му особена красота и изящност. Наличието на редки новогръцки думи показва, че българският поет владее основно гръцкия език.

От метриката на стиха на поемата може да се съди, че нейният създател е поет с опит. Стихът е 15-ричен, с пезура след осмата сричка. В рамките на всяка тристишна строфа първия стих е римуван с третия, а средата на първия и третия стих — с втория.

От казаното дотук за стиховете на българските поети, събрани в гръцкия букурешки ръкопис, могат да бъдат направени следните изводи. Четиристишието от 1812 г. свидетелства за наличие на поетични опити на българи (макар и на гръцки език), преди да съществува поемата на Димитър Попски. Качествата на поемата по отношение на образите, идеите, езика, стихосложението определят нейния неизвестен автор като будна творческа личност в началото на миналия век. Стихотворенията сочат, че още в първата половина на XIX в. поетичните канони не са били чужди на българите и че те са умеели да превъплътяват своите знания в областта на поетиката в поетични творби, в които не липсва талант.